

bi'nin yüksekliğine işaret ettiği ince minare, Rus ordusu başkumandanı Prens Alexander Dondukov tarafından Sofya'nın diğer minareleriyle birlikte dinamitlenerek yıktırılmıştır. Sofya'nın eski fotoğraflarında Mehmed Paşa Camii heybetli orijinal yapısı ve kubbesiyle minaresiz olarak görülür. Bugün dış cephe-leri taş ve tuğladan duvarlarla kaplanmış, kubbe kasnağında Bizans mimarisini andıran dalgalı bir saçak hattı altına bir dizi pencere açılmıştır. Binaya yabancı bir görünüş veren ağırlık kuleleri, ağır tesirli bir çan kulesi, yan cephelerdeki kemerler ve pencerelerle Sinan'ın eseri tanınmaz bir biçime sokulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA:

VGMA, *Müceddet Rumeli Vakıfları Defteri*, nr. 988, s. 51-64; Sâi, *Tezkiretül'l-bünyân*, bl. I, nr. 71; a.mlf., *Tezkiretül'l-ebniye*, s. 25, 84; Celâlzâde, *Tabakâtü'l-memâlik*, vr. 297^b, 299^b, 307^b, 309^b, 340^b, 342^b, 399^a; Peçuylu İbrâhim, *Tarih*, I, 29; a.e. (haz. B. Sıtkı Baykal), Ankara 1981, I, 22-23; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 397; *Sicill-i Osmânî*, IV, 113; *Kratkia istoria na Bulgarskata arkhitektura* (haz. Bulgar Akademisi), Sofia 1965, s. 185, rs. 187 (eski fotoğrafı); Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri IV*, s. 99; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 273; İsmail Eren, "Mimar Sinan'ın Sofya'da Bilinmeyen Bir Eseri", *BTTD*, sy. 8 (1968), s. 71-75; Semavi Eyice, "Sinan ve Gurbetteki Eserleri", *Sızıntı*, X/120, İzmir 1989, s. 484-485.

SEMAVİ EYİCE

BOSNASARAY

(bk. SARAYBOSNA).

BOSNEVÎ

(البوسني)

Muhammed b. Mûsâ el-Bosnevî
(ö. 1046/1636-37)

Tefsir âlimi.

Aslen Bosnalı olup ilim çevrelerinde "Al-lâmek" lakabıyla tanınmıştır. Genç yaşta çok şeyler bildiği için kendisine bu lakap verilmiştir. Gerek kendi ifadelerinden gerekse Uşşâkîzâde'nin verdiği bilgilerden Saraybosna'da (Sarajevo) doğduğu anlaşılmaktadır. Eski kaynaklarda ve bunlara dayanarak yazılan yeni eserlerde doğum tarihine dair bir kayıt yoktur. Ancak Şabanoviç doğum tarihinin 1003 (1595) yılı civarı olduğunu tesbit etmiştir (*Književnost muslimana BiH na orijentalnim Jezicima*, s. 132-133).

Bosnevî ilk öğreniminden sonra Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Medresesi'ne devam ederek buradan mezun oldu. On yedi yaşında iken İstanbul'a gitti ve

Silâhtar Mustafa Paşa'nın tekkesine intisap etti. Sahn Medresesi müderrisi Sadreddinzâde Mehmed Emin Şirvânî'den iki yıl ders okudu. Ganîzâde Mehmed Nâdirî'nin derslerine devam etti. Daha sonra kırk akçe dereceli bir medreseye müderris oldu. Ardından Hasanbeyzâde Medresesi'ne tayin edildi (1627). Burada 15 Muharrem 1037'de (26 Eylül 1627) Beyzâvî tefsirinin Kehf sûresiyle ilgili kısmına hâşiye yazmaya başladı. Mayıs 1630'da Yıldırım Han Medresesi'ne geçti, ancak Temmuz 1631'de azledildi. Bu tarihten sonra 1042 (1632-33) yılına kadar nerede çalıştığı bilinmemektedir. Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-‘ulûm*'una Cürçânî'nin yazdığı şerh üzerine kaleme aldığı hâşiyesini bu arada tamamlamıştır. Ağustos 1632'de ise Üsküdar'daki Mihrimah Sultan Medresesi'nde müderrislik yapmaktaydı. Bundan kısa bir süre sonra Mart 1633'te, o devirde en yüksek dereceli öğretim müesseseleri olan Sahn-ı Semân medreselerinden birine müderris oldu. IV. Murad'ın Revan Seferi münasebetiyle Fetih sûresine yazdığı tefsiri, kendisini Halep mollası tayin etmesi ümidiyle sultana takdim etmek üzere hazırladı. Silâhtar Mustafa Paşa'nın da tavsiyesi üzerine 1044 (1634-35) yılında Halep'e kâdîlkudât tayin edildi. Burada kaldığı süre içinde Molla Câmî'nin *el-Kâfiye*'ye yazdığı şerhi okutu ve bu şerh üzerine yazılmış hâşiyeleri takrir etti. Dersleri büyük ilgi gördü, şöhreli buradaki şairlerin şiirleriyle yayıldı. Ancak bu görevi uzun sürmedi. Romatizma hastalığına tutulduğu için yerine bir vekil bırakarak Halep'ten ayrıldı. Üsküdar'a geldiğinde Mustafa Paşa'nın emriyle Rumelihisarı'nda ikamete mecbur edildiğini öğrendi. Çünkü Mustafa Paşa Bosnevî'nin İstanbul'a gelmesini istemiyor, Halep'teki bazı uygunsuz durumları hükümdara anlatmasından endişe ediyordu. Bu sırada kadılık görevi uhdesinden alınmakla birlikte birkaç gün sonra İstanbul kadılığına tayin edildi. Ancak bu yeni görevine başlayamadan vefat etti ve Rumelihisarı Kabristanı'na defnedildi.

Eserleri. Daha çok şerh ve hâşiye türünde eserler yazan Bosnevî'nin başlıca eserleri şunlardır: 1. *Hâşiye ‘alâ Envârî't-tenzîl ve esrârî't-te'vîl*. Beyzâvî'nin meşhur tefsirine yazdığı hâşiyedir (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 149 [baştan En'âm sûresine kadar]; Damad İbrâhim Paşa, nr. 217 [Fâtîha-En'âm, Kehf, Neb' sûreleri]; Şehid Ali Paşa, nr. 235, 236/

1 [Bakara-Mâide, A'râf, Fetih sûreleri]). 2. *Tefsîru sûreti'l-Fâtîha ve'l-Bakara*. Tamamı 37 varaktır. İlk varakları (2^a-6^b), müfessirin *el-Hâdî* adıyla bilinen Fâtîha tefsirini ihtiva etmektedir. Diğer varakları ise yetmiş altıncı âyetine kadar Bakara sûresinin tefsirine dairdir (İÜ Ktp., AY, nr. 563). 3. *el-Hâdî*. Fâtîha sûresinin tefsirine dair bir risâle olup mukaddimesinde Zemahşerî, Beyzâvî ve Ebüssüüd tefsirlerinden faydalanılarak yazıldığı kaydedilmektedir (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2096/1). 4. *Şerhu (Hâşiyetü) tefsiri sûreti'l-Kehf*. Beyzâvî tefsirinin Kehf sûresiyle ilgili bölümüne yazdığı hâşiyedir (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 359/2). 5. *Tefsîru sûreti'l-Feth* (Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Ktp., nr. 1318; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 108/2, Şehid Ali Paşa, nr. 274/6). 6. *Ehâdisü'l-erba'în* (Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 150/1, vr. 1^b-4^a). 7. *Hâşiye ‘alâ Şerhi'l-Câmî*. İbnü'l-Hâcib'in *el-Kâfiye* adlı eserine Molla Câmî'nin yazdığı şerhin hâşiyesidir (İstanbul 1318, aynı mahiyette bir hâşiye olan *el-Muhamrem* adlı eserin kenarında). 8. *Hâşiye ‘alâ Şerhi'l-Miftâh*. Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-‘ulûm*'una Seyyid Şerif Cürçânî'nin yazdığı şerhin hâşiyesidir (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 856; Cârullah, nr. 1789, 1797; Damad İbrâhim Paşa, nr. 993; Fâtih, nr. 4587). 9. *Şerhu's-Şemsiyye*. Necmeddin Ali b. Ömer el-Kâtibî'nin mantûğa dair *er-Risâletü's-Şemsiyye*'sinin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2658, 2661; Hamidiye, nr. 819; Fâtih, nr. 3355; Şehid Ali Paşa, nr. 1791). 10. *Hayâtü'l-hayevân Tercümesi*. Demîrî'nin (ö. 808/1405) eserinin tercümesidir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1823).

BİBLİYOGRAFYA:

Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, IV, 302-303; *Keşfü'z-zunûn*, I, 193; II, 1054, 1372, 1767; Uşşâkîzâde, *Zeyl-i Şekâik* (nşr. H. J. Kislring), Wiesbaden 1965, s. 42-43; a.e., *Univerzitet u Sarajevu Gazi Husrevbegova Biblioteka*, nr. 1318, vr. 2^b; Şeyhî, *Vekâiyü'l-fuzalâ*, I, 29-30; *Sicill-i Osmânî*, IV, 159; *Osmanlı Müellifleri*, I, 360; Mehmed Hancı, *el-Cevherü'l-esnâ fi terâcimi 'ulemâ' ve şu'arâ' i Bosna*, Kahire 1349/1929, s. 116; *Hediyetü'l-‘ârifin*, II, 278; Zirikî, *el-‘Ulûm*, VII, 341; *Kehhâle*, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, XI, 62; Karatay, *Arapça Yazmalar*, I, 283; Hüseyin Abdüllatif es-Seyyid, *Muhammed Musa Allamek: Bosanac-Arapski jezikoslovac iz prve polovine XVII stoljeća* (doktora tezi, 1965), *Univerzitet u Sarajevu Gazi Husrevbegova Biblioteka*; Bilmen, *Tefsir Tarihi*, II, 692-693; Şabanoviç, "Al-lâmek, Muhammed Musić Bošnjak", *Književnost muslimana BiH na orijentalnim Jezicima*, Sarajevo 1973, s. 132-133.

BEKİR SADAK